

ŠKALE V PRVI POLOVICI 20. STOLETJA

industrija in obrt v 20. stoletju

Razvoj premogovništva v Šaleški dolini je tesno povezan tudi s Škalami, zato bomo v kratkih obrisih razvoj premogovnika v 20. stoletju tudi prikazali. Šaleški premogovnik si je konec 19. stoletja ustvaril obsežno eksploatacijsko območje (jamsko polje cesarja Franca Jožefa), ki ga je sestavljalo triinštirideset dvojnih in enojnih jamskih mer ter en osredek. Odprto je ostalo le še vprašanje eksploatacijskih pravic za vzhodno obrobno območje pri Drucovi in pri Št. Bricu, kjer je bil glavni sloj slabše razvit. To vprašanje so rešili Lappovi nasledniki leta 1913, ko jim je Rudarsko glavarstvo podelilo šestnajst dvojnih in štiri enojne jamske mere na tem prostoru. Celotno polje je dobilo naziv »Jamsko polje Daniel«, v spomin na umrlega Daniela pl. Lappa. V prostorskem pogledu so bila Franc Jožefova polja v katastrskih občinah Škale in Velenje, medtem ko so Danielova polja segala deloma še v Škale ter v katastrske občine Velenje, Št. Bric, Pako in Šalek. K Lappovi posesti je potrebno prišteti še dve stari enojni jamski meri v Hrastovcu. Celotna Lappova posest oziroma posest njegovih dedičev v Šaleški dolini je tako znašala devetinpetdeset dvojnih in enajst enojnih jamskih mer ter en osredek. Kljub temu, da so vprašanje eksploatacijskih pravic na območju Št. Brica in Hrastovca uredili, eksploatacijskih del na teh območjih niso nikoli izvajali.

Po smrti Daniela pl. Lappa, ki je umrl leta 1910, je nje-

gova vdova leta 1914 rudnik prodala avstrijskemu državnemu erarju. Novi državni premogovnik so odslej imenovali Erarjev premogovnik v Škalah pri Velenju. Premogovnik je sicer dobival več naročil za premog, kot jih je mogel izpolniti, vendar na nova investiranja v času vojne ni bilo mogoče misliti. Po koncu prve svetovne vojne pa je premogovnik prešel v last Kraljevine SHS. Spadal je v sklop državnih rudarskih podjetij, ki so imela svojo generalno direkcijo v Sarajevu. V času stare Jugoslavije je proizvodnja v Rudniku lignita Velenje stalno nihala zaradi velikih konjunktur na tržišču premoga. Leta 1928 so začeli jamo modernizirati. Z modernizacijo so nadaljevali tudi v letih 1929, 1930/32 ter 1934. Le-ta je omogočila večjo in učinkovitejšo proizvodnjo. Kljub modernizaciji premogovnika in dejstvu, da so ob njem leta 1928 zgradili elektrarno, ki je postala najpomembnejši potrošnik velenjskega lignita, je proizvodnja po letu 1930 pričela padati. Upad proizvodnje v letu 1930 je bil povezan s splošno gospodarsko krizo.

Po zlomu stare Jugoslavije so v imenu okupatorja zastopniki Alpine Montan A.G. že 14. aprila 1941 prevzeli upravo Rudnika Velenje v svoje roke. Velenjski premogovnik je bil vključen v posebno družbo za preskrbo z energijo vse Južne Štajerske. Nemci so nadaljevali z raziskovanjem ležišč ter s povečano eksploatacijo premoga. Zaradi povečanja proizvodnje in dejstva, da se niso spuščali v odpiranje novih področij proti zahodu, je novi upravi začelo primanjkovati odkopnega prostora. Vse dotedanje odkopavanje v smeri severa od obeh jaškov se je nemreč razvijalo tako, da je spoštovalo varnostni steber, ki je bil od leta 1921 načrtan južno od naselja Škale. V okviru tega stebra so bili zajeti predvsem stanovanjski in gospodarski objekti domačije Vage (Potočnikova), pokopališče in cerkev Sv. Jurija z več pomožnimi objekti, osnovna šola in gostilna. Z napredovanjem jamskih del proti severu in zaradi odkopavanja tega področja so se navedeni objekti začeli postopoma rušiti in središče vasi Škale je po letu 1950 zalila voda. Močan udarec proizvodnji sta zadala napad enot 14. divizije na

premogovnik v noči od 30. aprila na 1. maj 1944 ter bombni napad zaveznikov 28. decembra 1944. 8. maja 1945 so Nemci rudnik zapustili in pustili rudniške naprave nepoškodovane, nepoškodovana je ostala tudi tehnična dokumentacija rudnika. V novi Jugoslaviji je lignit zaradi velikih potreb po energiji zopet dobival na ceni in s tem je povezana tudi modernizacija in širitev rudniških zmogljivosti. Proizvodnja premoga je skokovito naraščala, s tem pa tudi problemi, ki se ob tem pojavljajo, še zlasti spremembe na zemeljskem površju.

Proizvodnja premoga in število zaposlenih je v vseh letih obstoja premogovnika v Šaleški dolini močno nihalo. Podatek iz leta 1846 za Pesje nam pove, da sta tam delala le dva delavca in v celem letu nakopala le 338 centov premoga (okoli 19 ton). Okoli leta 1875 pa so vsa raziskovalna in delno tudi eksploatacijska dela skoraj v celoti zamrla. Nobeno od del iz tega prvega obdobja ni vključeno v temelje sedanjega velenjskega premogovnika. Popolnejše podatke o številu zaposlenih in proizvodnji pa imamo iz obdobja, ko je bil lastnik premogovnika Rudolf pl. Lapp. Prve tone premoga so pridobili že pri gradnji Rudolfjaška, tako da je proizvodnja v prvem letu znašala okoli 3.500 don lignita. V naslednjih letih je bila proizvodnja premoga sledeča:

– 1888	12.059 ton
– 1889	19.033 ton
– 1890	15.763 ton
– 1891	20.000 ton
– 1892	94.768 ton
– 1896	124.473 ton
– 1898	45.620 ton

Iz priložene tabele je lepo vidno, da je proizvodnja premoga vse do leta 1892 naraščala počasi in je šele po letu 1892 precej narasla. Porast proizvodnje v letu 1892 je povezan z izgradnjo železnice Celje–Velenje, ki so jo zgradili leta 1891. Proizvodnja je po letu 1896, ko je dosegla mak-

simuim, pričela strmo padati zaradi ne povsem znanih razlogov. Šele po letu 1913 se je proizvodnja zopet ustalila na okoli 100.000 ton letno. Leta 1905 so za hitrejši odvoz premoga zgradili železniško progo od Pesja do deponije premoga. Železniška postaja pri premogovniku je stala na zemljišču, ki je pripadalo katastrski občini Škale. Število zaposlenih premogarjev se je gibalo v času Lappovega lastništva med sto deset in štiristo. Iz poročil okrajnih glavarjev državnemu namestništvu v Gradcu ob vsakoletnih praznovanjih prvega maj je razvidno tudi število premogarjev v »Lappovem rudniku v Škalah pri Velenju«. Prvi podatki so za leto 1897, ko je bilo zaposlenih 197 premogarjev, nato pa je število stalno rastlo: 1901 202, 1905 222, 1909 367, 1913 430 in 1914 426 premogarjev. Zanimivo je tudi to, da je bilo v Lappovem premogovniku malo poklicnih premogarjev, tako da so kopanje premoga v glavnem opravljali kmečki bajtarji ter mali kmetje. Za delavce, ki niso izhajali iz agrarnega okolja, pa je Lapp dal zgraditi rudniške stanovanjske hiše. Ena takih hiš je stala tudi v Škalah, vzhodno od Špička jezera (ljudje so jo imenovali »Perkaus«, kar je popačenka nemške besede Berghaus), v kateri je stanovalo sedem rudarskih družin. Precej premogarjev je izhajalo tudi iz Škal, a je bilo med njimi malo »pravih delavcev« (delavcev, ki so se preživljali izključno s plačo). Večina med njimi je bila polproletarcev, saj so imeli tudi zemljo, ki jim je pomenila dodaten vir zaslužka. S kmetijstvom so se ukvarjali celo nameščenci rudnika. Velenjski rudnik so zaradi tega večkrat označevali za kmečki rudnik.

Premogovnik je v letih 1918/19 zaposloval okoli 700 delavcev, ki so nakopali 141.000 ton premoga. Proizvodnja premoga je po letu 1922, ko so nakopali 202.320 ton premoga, zopet pričela nazadovati. Kljub temu, da so leta 1928 zgradili velenjsko elektrarno, je bila proizvodnja še vedno dokaj nizka in je v letu 1934 padla komaj na 69.200 ton premoga. Po tem letu se je proizvodnja začela počasi dvigati in je v letu 1937 zopet presegla 100.000 ton ter v letu 1940

Škalski »strelci« na Veliko noč leta 1922

dosegla rekordnih 242.400 ton. Nemci so, kot je že bilo rečeno, proizvodnjo močno povečali in v letu 1942 izkopali že 322.630 ton premoga, leta 1943 pa 320.190 ton. V letu 1944 pa je proizvodnja zaradi partizanskega napada in zavezniškega bombardiranja ter zaradi krepitve narodno-osvobodilnega boja pričela hitro upadati. Tudi število delavcev je v tem obdobju močno nihalo. V letu 1931 je bilo na rudniku zaposlenih 559 delavcev, v letu 1932 432, v letu 1935 pa 309. Po letu 1936 je število delavcev počasi naraščalo, a je bilo še leta 1938 še vedno le 400 zaposlenih. Rudnik je v letih krize odpuščal svoje delavce, bila pa so obdobja, ko se je delalo le dva do tri dni na teden. Pri odpuščanju delavcev so upoštevali predvsem tiste, ki so imeli tudi posestvo, a je pri tem prihajalo do raznih nepravilnosti in privilegijev. Leta 1940 je bilo na rudniku zaposlenih 576 delavcev. Nemci so v času vojne povečali proizvodnjo tudi na račun večje zaposlenosti. Tako so zaposlili tudi veliko rudniških upokoјencev. V letu 1942 je bilo zaposleno skozi celo leto okoli 830 ljudi, v letu 1943 923 delavcev in nameščencev, in v letu 1944 936 delavcev (upoštevano tudi 11 obratnih zaščitnikov in 25 moških, ki so bili v alarmnih četah vermanšafta). (2)

Razen premogovnika v Škalah ni bilo druge industrije. Bilo pa je nekaj obrtnikov, ki so se preživljali samo z delom v obrti, še več pa takih, ki so se z obrtjo ukvarjali le občasno in jim je pomenila dodaten vir zaslužka. S takšno obrtjo so se ukvarjali tako delavci zaposleni v industriji kot tudi mali kmetje, ki se samo z delom na kmetiji niso mogli preživljati. Vsi mali kmetje so stremeli za tem, da vse sinove, razen naslednika na kmetiji, izučijo za kakršenkoli poklic. Učili so se seveda za poklic, za katerega je bilo na voljo vajeniško mesto in ne za poklic, ki bi si ga sami izbrali. Mnogi med njimi so ostali po koncu vajeniške dobe na cesti, nekateri so se zaposlili na premogovniku v Velenju ali tovarni usnja v Šoštanju, vsi pa so se še naprej ukvarjali tako ali drugače s poklicem, za katerega so se izučili. Od takih obrtnikov so imeli v Škalah bognerja (kolar), pinterja (sodar), kovače, žnidarje, tesarje, zidarje (tradicijska še iz 19. stoletja) in druge. Med zidarji sta bili še zlasti znani družini Kavreti in Šmoni, kjer so bili vsi sinovi zidarji.

Med »pravimi«
obrniki v Škalah pa je bilo največ trgovcev in gostilničarjev. Na začetku tega stoletja so bili v Škalah sledeči obrtniki: krčmar Adolf Švarc, čevljar Ivan Kvartič, mlinar Matevž Kaš, trgovec Ivan Senica ter krojač Jurij Kodrun. Josip Kovač, dolgoletni škalski župan, pa je bil lastnik opekarne, ki pa je v dvajsetih letih prenehala obratovati. Josip Kovač je bil hkrati tudi ravnatelj Kmetijske zadruge v Škalah. V Škalah je bila tudi hranilnica iz sistema Raiffeisen (Registrovane pridobitne in gospodarske zadruge), ki je obstajala še med obema vojnoma z imenom Kmetijska hranilnica (pojavlja se tudi z imenom Ljudska Hranilnica). V obdobju med obema vojnoma se je z ročno obrtjo, s katero se je tudi preživljal, ukvarjal le še krojač Alojz Pocajt, ostali obrtniki pa so bili le trgovci in gostilničarji. Tako so imeli trgovino Ivan Časl, Valentin Demšar, Miha Znoj, Stanko Jan in Jože Silovšek. Gostilna, ki je stala na sejmišču in je bila cerkvena last, pa je bila običajno oddana v najem cerkvenemu organistu. Najemnika te gostilne

sta bila Adolf Švarc in kasneje Ciril Venišnik. Nekaj časa je bila gostilna tudi pri Vagovih, kamor so radi zahajali premogarji. Ob gradnji velenjske elektrarne v letih 1927 in 1928 pa je bil v Škalah tudi kamnolom, kjer so lomili kamen za gradnjo. Kamnolom, ki je bil v bližini posestva Gorjakošek, je bil v času eksploatacije z gradbiščem povezan z ozkotirno železnico, po kateri so prevažali kamen. Istočasno so za potrebe gradnje uredili tudi dva peskokopa ob Sopotu, na posestvih kmetov Miklavžina in Jana. (3)

politično upravna razdelitev v 20. stoletju

V začetku 20. stoletja je krajevna občina Škale spadala v politični okraj Slovenj Gradec ter v sodni okraj Šoštanj, ki je obsegal 10 krajevnih občin. Sodni okraj je zavzemal površino 21.462 ha in štel 14.177 prebivalcev, od tega 6940 moških in 7237 žensk. Po narodnosti je bilo 13.750 Slovencev, 370 Nemcev (od tega 179 v Šoštanju in 131 v Velenju), štiri druge narodnosti, za 53 prebivalcev pa narodnosti ni vpisane. Po veri je bilo 14.151 katolikov ter 26 protestantov. V okraju sta bila dva trga, Šoštanj in Velenje, ter osem krajev, v katerih je bilo skupaj 2.909 hiš.

Krajevna občina Škale je obsegala pet vasi, ki so se razprostirale na površini 2.704 ha. Štele so 323 hiš, kjer je živelo 1.729 prebivalcev. 1.700 prebivalcev občine je bilo Slovencev, 17 pa Nemcev. H krajevni občini Škale so spadali kraji Škale, Plešivec, Škalske Cirkovce, Šmartinske Cirkovde in Št. Bric. Občinski urad je bil v Škalah, župan pa je bil Josip Kovač, ki je to dolžnost opravljal še kasneje v stari Jugoslaviji. V Škalah je bil tudi župnijski in dekanjski urad, ki ga je vodil dekan Jakob Lempl. Župnija Škale pa je imela precej večji obseg kot občina in je obsegala iste kraje kot v 19. stoletju. Od leta 1909 pa je dekanjske

posle prevzel dekan Ivan Rotner, ki je na tem položaju ostal do svoje smrti, oktobra leta 1934. V vasi Škale je bila leta 1905 trirazredna osnovna šola, ki jo je vodil nadučitelj Martin Matekovič. Poleg Škal je imel enorazredno osnovno šolo tudi Plešivec. Po podatkih iz popisa prebivalstva z dne 31. decembra 1910 pa je v občini Škale živel 1696 prebivalcev, v 304 hišah na 2.703 ha površine. 1667 prebivalcev je bilo Slovencev, 22 je bilo Nemcev, 7 oseb pa je bilo prijavljenih kot inozemci. V kraju Skale je živel 721 oseb v 121 hišah, od tega je bilo 694 Slovencev, 22 Nemcev, 5 oseb pa se je prijavilo kot inozemci. Presenetljiv je podatek, da se je število prebivalcev v občini v petih letih zmanjšalo za 33 oseb. Skoraj polovica vseh prebivalcev krajevne občine Škale pa je v letu 1910 živel v kraju Škale. V škalski fari pa je ob tem popisu živel 3.705 oseb, od tega 1748 moških in 1957 žensk. (4)

V času stare Jugoslavije so spadale šaleške občine v slovenjegraški okraj, ki je zajemal območji Šaleške in Mislinjske doline. Ob koncu stare Jugoslavije je trinajst občin tega okraja obsegalo 484 km². Na šaleški del okraja je odpadlo 158,55 km² površine. Leta 1931 so v slovenjegraškem okraju našteali 28.800 ljudi, od tega jih je na šaleškem območju živel 12.710. Obseg in število občin se je v stari Jugoslaviji spreminjal. Ob komasaciji občin leta 1933 je bila upravna občina Škale priključena k občini Velenje. Že leta 1936 pa so bile znova vzpostavljene občine, kakršne so bile do leta 1933. Občina Škale je še vedno obsegala kraje Plešivec, Št. Bric, Škale, Šmartinske in Škalske Cirkovce. Površina občine je znašala 2.718 ha, od tega je bilo njiv in vrtov 523 ha, travnikov in pašnikov 756 ha, sadovnjakov 74 ha, vinogradov 8 ha, gozdov 1.341 ha ter 16 ha ostalih površin. Po popisu prebivalstva z dne 31. 3. 1931 je v občini živel 1.823 oseb (od tega v kraju Skale 812 ali skoraj polovica vseh prebivalcev občine). Prebivalstvo se je torej od leta 1910 do leta 1931 povečalo za 127 oseb ali za 7,5 %. To je za obdobje 21 let precej majhno povečanje. V občini je bilo 334 hiš, od tega 251 posestnikov,

44 kočarjev in 29 najemnikov. Občinski urad je bil v Škalah, župan pa je bil nekaj časa še Kovač Jože (po domače Oremuš, ki je bil župan v Škalah kar 27 let), nato pa Oštir Ivan (po domače Žvižgovčev). Po ponovni osamosvojitvi občine Škale, 4. novembra 1936 pa je župan postal Miklavžina Jernej, odborniki pa so postali Tajnšek Anton in Oštir Ivan ml. iz Škal ter Glažer Franc in Marn Hinko iz Velenja. Občinski tajnik v Škalah pa je bil v letih pred vojno Martin Silovšek. Po osvoboditvi so Krajevni narodnoosvobodilni odbor in kasneje krajevni Ljudski odbor Škale vodili Ludvik Jan, Miroslav Pevec, Filip Lesnjak ter Ivan Arlič. Tajnika sta bila Franjo Arlič in Adolf Lipnik, ki kasneje postane tudi predsednik odbora. (5)

politične organizacije in društva v škalah

Med političnimi organizacijami, ki so delovale v Šaleški dolini, je imela še zlasti velik vpliv klerikalna stranka. Vpliv klerikalne stranke, ki je uporabljala tudi gospodarski pritisk, je bil velik, kljub sorazmerno velikemu številu delavcev. Tudi v škalski župniji, kjer je živela večina rudarjev, je nad polovico prebivalcev še hodila k maši. Škalski župnik Matija Weiss je leta 1939 ugotavljal, da rudarji iz Pesja le malo zahajajo v cerkev in da delavstvo na rudniku, ki je komunistično usmerjeno, ovira dušno pastirstvo v njegovi župniji. Ugotovitev župnika je močno posplošena, saj komunisti svojega vpliva med delavci na velenjskem premogovniku v letih pred drugo svetovno vojno niso mogli razširiti. Med jamskimi delavci sta bila aktivna sodelavca komunistov le dva delavca, s katerima je bil do svoje smrti povezan Janko Ulrih. Večji vpliv na delavce premogovnika so imeli komunisti v obdobju od leta 1920 do leta 1930, ko je precej delavcev aktivno sodelovalo oziroma simpatiziralo s komunisti. Od škalskih delavcev sta bila v komu-

nističnem gibanju aktivna predvsem Miha in Alojz Stropnik ter Anton Mravljak. Brata Stropnik sta bila doma v Škalah na Kavretovi domačiji, Mravljak pa je bil doma na Zidarjevi kmetiji v Lazišah. Alojz Stropnik, ki je bil eden prvih šaleških komunistov, je imel svojo domačijo v Lokovici, kjer je nekaj časa bival tudi biro centralnega komiteja KPJ. Močno aktivni so bili komunisti v volilnem boju leta 1927, ko so bile 23. januarja volitve v oblastne skupščine ter 11. septembra volitve v narodno skupščino. Sklicevali so shode Delavsko-kmečkega republikanskega bloka, za katerega je pri skupščinskih volitvah v slovenjegraškem okraju kandidiral Miroslav Pevec iz Škal. Pevec je bil zaposlen na velenjskem premogovniku, bil je delavski zaupnik in tajnik Bratovske skladnice. Pri teh skupščinskih volitvah so komunisti (DKRB) dobili v občinah Velenje, Škale in Šoštanj 124 od 1387 oddanih glasov. V Škalah je bil doma tudi komunist Oto Mader, ki je bil v letu 1941 eden izmed organizatorjev vstaje v Šaleški dolini. (6)

Klerikalna stranka je svoj vpliv širila prek številnih društev in organizacij, ki jih je bilo veliko tudi v Škalah. Ker drugih društev v Škalah praktično ni bilo, se bomo malo natančneje ustavili pri teh. Ker je te organizacije ustanavljala škalska župnija, so v njih sodelovali prebivalci cele fare in ne le Škalčani. Že v začetku stoletja je bilo v Škalah Bralno društvo, ki je delovalo pod okriljem škalske župnije. 15. marca 1909 so ustanovili Marijino družbo za škalska dekleta, ki je takoj po ustanovitvi štela sto deklet škalske župnije. 5. julija 1909 pa je bila ustanovljena Cerkvena družba v čast presvetlemu srcu Jezusovem. Njena naloga je bila skrbeti za urejevanje in olepševanje cerkve Sv. Jurija v Škalah. Kot zanimivost naj navedem tudi prvi odbor te družbe: dekan Ivan Rotner je bil predsednik, Jožef Kovač njegov namestnik, Anton Jan tajnik, Martin Špeh blagajnik, odborniki pa so bili Martin Čanč, Martin Sevcnikar, Lukež Martinšek, Janez Videmšek in Rudolf Arlič. Ustanovili so še naslednje cerkvene organizacije: društvo »Tretjerednikov«, »Apostolovstvo mož in fantov«, ki je bilo usta-

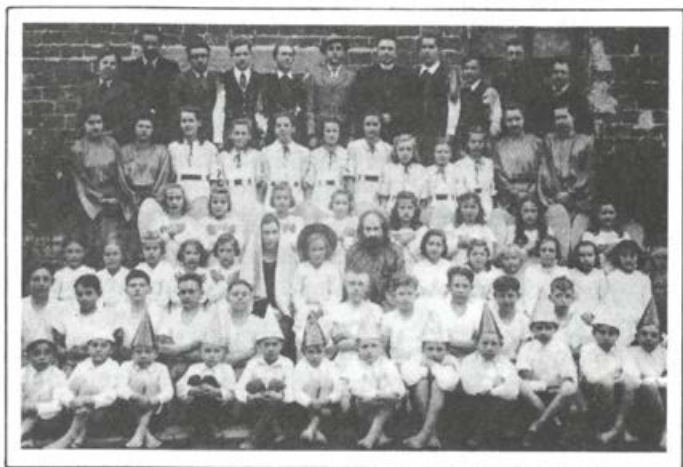
novljeno leta 1926 in v katerem je sodelovalo 50 mož in fantov, »Roženvensko bratovščino«, »Družbo krščanskih družin«, »Družbo apostolske molitve« ter »Marijino družbo sv. Ane za žene Škal in okolnih župnij«, ustanovljeno leta 1920. V Škalah je deloval tudi »Župnijski ubožni urad«, ki ga je vodil »ubožničar–oče ubogih« Josip Kovač. V župnijski cerkvi sv. Jurija so imeli organiziran tudi precej dober cerkveni pevski zbor. (7)

Organizacije, ustanovljene v Škalah v tridesetih letih, ki so bile tudi pod cerkvenim vplivom, pa so bile sledeče: Fantovski odsek in Dekliški krožek, Krajevna kmečka zveza, Mladinska kmečka zveza, Sadjarsko in vrtnarsko društvo, Prosvetno društvo Slomšek, Skupina bojnikov in organizacija JRZ. V okviru celjske podzveze fantovskih odsekov, je delovalo tudi šaleško okrožje. Sem je spadal tudi škalski fantovski odsek, ki so ga v Škalah ustanovili decembra leta 1936. Med ustanovitelji odseka so bili župnik Matej Weiss ter Plazl Ivan in Potočnik Stanko. Društvo je v pravila napisalo tudi sledeče: »Društvo skrbi za нравno, umsko in telesno vzgojo članov in za poglobitev narodnega, državnega in socialnega čutenja, mišljenja in razumevanja. Društvo ni politično«. Leta 1938 je bilo v odseku 36 fantov, ki jih je vodil uradnik velenjskega premogovnika Mrkolj Jože. V dekliškem krožku je bilo 30 deklet, vodila pa jih je Šaloven Fanika. Društvo je imelo organizirane tudi »mladce in naraščajnike«, ki sta jih vodila Glažer Franc in Cilka iz Pesja. Krajevna kmečka zveza v Škalah pa je bila ustanovljena avgusta leta 1936. Med podpisniki ustanovnega dokumenta so bili Jevšek Franc, Glažer Franc, Plešnik Jožef, Sedovšek Janez in Medved Josip. Namen društva je bil: »organizirati kmečki stan stanovsko, strokovno in kulturno ter mu priboriti vse pravice na vseh področjih javnega, zlasti gospodarskega življenja, pospešiti gospodarsko blagostanje kmečkega stanu, širiti združno misel in dajati pobudo za združno organizacijo. Delokrog društva obsega župnijo Škale.« Vodstvo zveze so zaupali naprednemu kmetu Josipu Medvedu iz Prelog. Zveza je

večkrat organizirala strokovna predavanja. Teh so se udeleževali kmetje iz cele župnije. Tako je spomladi leta 1937 organizirala strokovna predavanja ing. Dolinarja iz Celja, leta 1938 pa je bil v Šmihelu pri Šoštanju tudi tritedenski kmečki tečaj, ki so se ga udeležili tudi kmetje iz Škal. 3. septembra leta 1939 pa so v Škalah organizirali tudi tabor kmečke mladine. (8)

2. februarja 1939 je bil v Škalah ustanovni zbor »Skupine bojevnikov« za Škale in Velenje. Redni član društva, ki je delovalo po vsej kraljevini Jugoslaviji, je lahko postal vsak jugoslovanski državljan, ki se je udeležil prve svetovne vojne in bojov za Koroško, ali ki je odslužil vojaški rok v Jugoslaviji. Društvo je skrbelo za pomoč svojim tovarišem ali njihovim družinam ter za postavitev spomenikov padlim junakom in urejanje vojaških pokopališč oziroma grobov padlih vojakov. Predsednik društva v Škalah je postal Potočnik Ludvik (po domače pri Vagu) iz Škal, tajnik pa Kenda Ivan, uradnik iz Pesja. Na ustanovni listini pa je poleg Potočnik Ludvika podpisan tudi Deberšek Franc iz Deberc. Podružnico sadjarskega in vrtnarskega društva v Škalah, ki jo je vodil nadučitelj Ferdo Pokeržnik, so prav tako prištevali med cerkvene organizacije škalske župnije. Pokeržnik je večkrat prirejal tečaje in predavanja za člane društva in jim tudi svetoval pri nakupu in negi sadik ter sadnega drevja. Pokeržnik je imel tudi ročno škropilnico, ki jo je kmetom posojal, obenem pa jim je priskrbel tudi škropivo. Društvo, ki je imelo precej članov, je delovalo še celo po vojni (pod drugim imenom tudi med vojno). Katoliško prosvetno društvo »Slomšek« je bilo v Škalah ustanovljeno novembra leta 1937, na pobudo župnika Weissa. Takoj po ustanovitvi se je v društvo vključilo 120 ljudi, tudi v kasnejših letih pa je v društvu sodelovalo precej ljudi iz cele škalske župnije. Predsednik društva je postal Plazl Janez iz Pesja, ki je bil skupaj z bratom Jožetom tudi oskrbnik prosvetnega doma. 2. oktobra leta 1938 so v Škalah blagoslovili temeljni kamen novega prosvetnega doma, ki so ga deloma odprli že 4. decembra 1938. V okviru prosvet-

nega društva so prirejali razne igre, imeli pa so tudi svoj tamburaški orkester, ki ga je vodil Plazl Jože. (9)

Igralci Katoliškega prosvetnega društva pred II. svetovno vojno

Splošno politično usmeritev prebivalstva v Šaleški dolini pokažejo tudi volilni rezultati. Na občinskih volitvah leta 1936 je JRZ (Jugoslovanska radikalna zajednica) dosegla velik uspeh, saj je dobila vse šaleške občine v svoje roke. V občini Škale so vsi volilni upravičenci volili za JRZ, tako da lista delovnega ljudstva (združenih delavcev, kmetov in obrtnikov), katere nosilec je bil Andrej Martinšek, ni dobila niti enega glasa. Vendar je potrebno pri tem poudariti, da se je pred volitvami vršil precejšen pritisk na volilce (celo rudniški nadzorniki so pritiskali na svoje delavce), tako da je marsikateri volilec popustil pred temi pritiski. Pri volitvah v narodno skupščino leta 1938 je v Škalah od 345 volilcev (vseh volilnih upravičencev je bilo 475) glasovalo za JRZ 241 volilcev, 84 pa jih je glasovalo za opozicijsko Mačkovo listo, na kateri sta kandidirala Simon Blatnik in Albert Puncer. JRZ je imela v Škalah tudi dve zborovanji v letu 1937, kjer sta nastopila bivši minister prof. Ivan Vesenjaki ter tajnik stranke in bivši voditelj Or-

june ing. Marko Krajnc. Prav tako je bilo precej razširjeno versko in klerikalno časopisje. V Škale je leta 1939 prihajalo 50 Slovenskih gospodarjev, 60 izvodov Naše moči, 30 Slovenskih delavcev in 6 Slovencev ter razmeroma veliko izvodov raznih verskih glasil (npr. 78 Bogoljubov in 72 Glasnikov presvetega srca Jezusovega). Imamo tudi podatke o številu naročnikov Mohorjeve družbe za leto 1916, ko jih je bilo 108 in za leto 1921, ko je to število padlo na 80 naročnikov. V Škalah je bilo tudi nekaj naročnikov Domovine, to je liberalnega časopisa pisanega za podeželje, ki je izhajal med obema vojnama. (10)

šola v škalah v 20. stoletju

Šola v Škalah je bila v začetku tega stoletja še vedno tri-razrednica, vodil pa jo je do leta 1905 nadučitelj Martin Matekovič. Od leta 1905 pa vse do leta 1919 je bil nadučitelj škalske šole Martin Krajncič, od leta 1900 dalje pa je v Škalah poučevala učiteljica Agneza Kosar. Šolski okoliš je leta 1905 obsegal naslednje kraje: Škale, Št. Bric, Pesje, Preloge, Staro vas, Podgorje, Podkraj, Škalske in Šmartinske Cirkovce ter Plešivec (samo ena učenka). Šoloobveznih otrok je bilo 328, šolo pa je obiskovalo 317 učenk in učencev. V šolskem letu 1911/12 v škalski šolski okoliš ne spadata več Plešivec in Cirkovce. V tem letu je od 308 šoloobveznih otrok šolo obiskovalo le 258 otrok. Razlika med šoloobveznimi in šoloobiskujočimi učenci se je pojavljala zaradi tega, ker je nekaj učencev obiskovalo druge šole v dolini, nekaj učencev je bilo nesposobnih za pouk, nekaj jih je bilo oddaljenih od šole več kot 4 km, nekaterim otrokom pa so podelili tudi šolske olajšave. Leta 1910 je službo učitelja v Škalah nastopil Ferdo Pokeržnik, ki pa je bil med prvo svetovno vojno vpoklican v vojsko. Med prvo svetovno vojno je pouk v šoli potekal normalno in v letu 1916/17 je šolo v Škalah obiskovalo 254 otrok od 306 šoloobveznih. Krajevni šolski svet v Škalah so v tem letu

sestavljali sledeči člani: Silovšek Franc, Oštir Ivan, Rotner Ivan, Krajnčič Martin, Kovač Jože, Arlič Rudolf, Jan Anton in Štrigl Janez. Na šoli sta v tem letu poučevala še vedno le Krajnčič Martin in Kosar Agneza, verouk pa je poučeval škalski kaplan Fridrih Strnad. (11)

V času stare Jugoslavije je šolski okoliš Škale obsegal sedem krajev v občini Škale in Velenje. V škalski občini sta bila to kraja Škale in St. Bric, v velenjski pa Pesje, Podgorje, Preloge, Podkraj in Stara vas. Šolski upravitelj je leta 1919 namesto Krajnčič Martina postal Pokeržnik Ferdo, ki je ostal nadučitelj v Škalah vse do začetka druge svetovne vojne. V šolskem letu 1927/28 se je šola v Škalah preuredila v štirirazrednico. Krajevni šolski odbor so v tem letu sestavljali naslednji odborniki: predsednik Ivan Oštir, blagajnik Franc Skaza, zapisnikar Ferdo Pokeržnik ter člani Ivan Arlič in Franc Berlizg iz škalske ter Ferdo Valenčak in Jernej Žurman iz velenjske občine. Leta 1929 se je šola zopet preuredila, in sicer v šestrazrednico, kar je ostala vse do vojne. Zakon o šolah pa je leta 1933 uzakonil osemletno obvezno šolanje otrok. Z leti se je število učiteljev povečevalo, tako da je bilo v šolskem letu 1939/40 na šoli v Škalah 6 stalnih učiteljev. V Škalah so tako poleg Ferda Pokeržnika in Agneze Kosar, ki sta poučevala v Škalah v letu 1919, poučevali še naslednji učitelji: Lazar Marija, Pokeržnik Mara, Stana Benedik – Janež, Jožefa Reven, Ivan Lazar, Alojzij Radšel, Franc Kramer, Jožica Hvalec ter Zora Radšel. Nekateri med njimi so bili v Škalah le kratek čas, nekateri, kot na primer Agneza Kosar, pa so celotno delovno dobo preživeli na šoli v Škalah. Kosarjeva je namreč poučevala na škalski šoli od leta 1900 pa vse do leta 1935, ko se je upokojila. Poleg učiteljev so k učiteljskemu osebju spadali tudi kaplani škalske župnije, ki so na šoli poučevali verouk.

Tudi število učencev na škalski šoli je v tem obdobju precej nihalo. V letu 1921/22 je bilo v šolskem okolišu 336 šoloobveznih otrok, od tega jih je pouk v Škalah obisko-

valo 310. V šolskem letu 1932/33 pa je od 406 šoloobveznih otrok šolo v Škalah obiskovalo le 322 otrok. V šolskem letu 1939/40 pa je bilo 335 šoloobveznih otrok, šolo pa je obiskovalo le 264 otrok. Število otrok, ki so obiskovali šolo v Škalah je bilo torej vseskozi precej manjše od števila otrok, ki bi šolo morali obiskovati. Večina teh otrok je bila iz velenjskega dela škalskega šolskega okoliša. Ti otroci so obiskovali osnovno šolo v Velenju ali Šoštanju ter meščansko šolo v Šoštanju. Navadno so se starši odločili za ta korak zaradi bližine ene od teh šol, večkrat pa je bil vzrok tudi v tem, da so na šolah v Velenju in Šoštanju učili boljši učitelji kot v Škalah (zlasti v višjih razredih, kjer je v Velenju poučeval znani učitelj Franc Mlinšek). Večkrat se je zgodilo, da so tudi otroci iz Škal hodili v višje razrede v šolo v Velenje ali Šoštanj. V tem obdobju so šolo obiskovali v glavnem otroci slovenske narodnosti, med njimi pa je bilo tudi nekaj otrok nemške, avstrijske in ruske narodnosti.

Na šoli pa je v letih med obema vojnama delovalo tudi več šolskih organizacij, v katerih so sodelovali vsi učenci. Tako je na šoli v Škalah že od leta 1922 dalje delovala organizacija Mladi junaki, v katero so bili vključeni vsi učenci zadnjih razredov. Zavzemala se je za to, da učenci ne bi uživali alkoholnih pijač. Poleg te so bile na šoli še sledeče organizacije: Mladinska matica, ki je leta 1934 štela 46 članov, podmladek Jadranske straže v katero je bilo vključeno 207 otrok in posebni oddelek »Sokolske dece«, ki je bil organiziran pod okriljem Sokola iz Velenja. Na šoli sta delovali šolska in učiteljska knjižnica, leta 1931 pa so ustanovili tudi javno knjižnico. Iniciator in ustanovitelj knjižnice je bil šolski upravitelj Ferdo Pokeržnik, vodila pa jo je njegova žena Mara Pokeržnik. Knjižnica, ki je imela svoje prostore v šoli, je imela ob ustanovitvi 88 knjig, do konca leta pa si je knjige izposodilo 27 oseb (knjižnica je bila ustanovljena 25. decembra). Število knjig v knjižnici pa je le počasi naraščalo, tako je leta 1939 knjižnica štela le 127 knjig, pa tudi izposoja je bila bolj

skromna. 5. decembra leta 1938 so učitelji s svojimi učen-
ci priredili tudi igro s petjem, z naslovom »Miklavž pri-
haja«.

Med drugo svetovno vojno se je pouk nadaljeval, a vse slo-
venske učitelje so odpustili oziroma upokojili. Zamenjali
so jih učitelji, ki so prišli k nam v glavnem z Gornje Šta-
jerske. Upravitelj škalske šole Ferdo Pokeržnik, ki se je že
pred vojno spogledoval s kulturbundovci, pa je opravil po-
sebnostno preizkušnjo in je odšel poučevati v bližino Gradca.
Nemci so v šoli organizirali tudi jezikovne tečaje, ki so se
jih morali udeleževati vsi prebivalci stari do 60 let. Pouk
v šoli je seveda potekal v nemščini, zato je bilo učenje v
glavnem mehansko oziroma na pamet, zato je bil temu
primeren tudi učni uspeh. Učence so v začetku učili le ko-
rakati in prepevati nemško državno himno in nacistične
bojne pesmi. Po letu 1942 je pričel obisk v vseh šolah upa-
dati, saj so starši in otroci svoj odpor do nemškega šolst-
va izražali tudi v izostajanju od pouka.

Že 3. junija 1945 pa je učiteljica Reven Jožefa zopet orga-
nizirala pouk na šoli v Škalah. Sredi junija se ji je pri-
družil Tone De Costa iz Šoštanja, konec junija pa še uči-
teljica Justina Vranič. Pouk se je za to šolsko leto zaklju-
čil 15. julija 1945. Šolsko leto 1945/46 se je pričelo 15.
oktobra, na šoli pa so poučevali sledeči učitelji: upravnica
Jožefa Reven, Justina Vranič, Ivanka Bošnjak, Vida Cilen-
šek in Marija Žorž. V šolskem letu 1946/47 je bilo na šoli,
ki je imela še vedno šest razredov, 211 učencev. Kadrovska
sestava učiteljev se je v letih po vojni močno menjavala,
zato bomo na tem mestu omenili le upravnike šole. Jožefo
Reven je leta 1947 zamenjala začasna upraviteljica Kac
Ljudmila, ki je upraviteljske posle leta 1948 predala Cvikl
Miri. Zaradi ugrezanja terena in pokanja šolske stavbe je
ministrstvo za prosveto leta 1947 izdalo odlok, da se mora
šola v Škalah ukiniti, pouk pa nadaljevati v Pesjem. Ker
se krajani s tem niso strinjali in ko so jim predstavniki
premogovnika zagotovili, da se pouk v šoli še lahko odvi-

ja, so z ukinitvijo šole počakali. Pred začetkom šolskega leta 1947/48 je rudniška komisija obe šolski stavbi zopet pregledala in ugotovila, da je v novi zgradbi pouk možen le še tri mesece. 1. novembra istega leta je bila nova šolska stavba izpraznjena, pouk pa so izvajali v starem šolskem poslopju. Šola, ki je imela še takoj po drugi svetovni vojni šest oddelkov, je imela konec leta 1947 le še dva oddelka. V šolskem letu 1948/49 pa so se morali dokončno posloviti tudi od stare šole. Začasno so se učitelji in učenci preselili v privatno hišo Leskovšek Jožeta (po domače Vaznerja), kjer so namesto dveh uredili le en razred. Zaradi neprimernih prostorov za normalno odvijanje pouka so leta 1949 šolo v Škalah ukinili. Učenci so se prešolali na osnovne šole v Velenje, Pesje, Plešivec in Cirkovce.

Na temeljih, na katerih naj bi zrastel nov združni dom so krajan Škal leta 1951 pričeli zidati novo šolsko poslopje. Z udarniškim delom in prostovoljnimi prispevki krajanov so šolo do konca leta 1952 uspeli spraviti pod streho. Dela pa so se nato ustavila. Krajan Škal so zahtevali, da jim pri izgradnji šole pomaga tudi Rudnik Velenje, ker je neposredno odgovoren, da je kraj ostal brez šole. Zaradi nesoglasij so dela počasi napredovala in šele v šolskem letu 1954/55 so zopet pričeli s poukom, vendar samo v dveh razredih, ker šolska zgradba še ni bila dokončana. Svet za kulturo in prosveto je na novo šolo postavil za upravnico Plazl Milico, za učiteljici pa Žvan Almo in Cimperc Jožico. Na novo šolo se je vpisalo 113 učencev, ki so pouk obiskovali v dveh izmenah. Ves šolski inventar stare šole je bil uničen, zato je bilo potrebno kupiti novega. Iz Pesja, kamor se je preneslo nekaj starih učil, so uspeli dobiti del šolske in učiteljske knjižnice. Ker na šoli ni bilo primernih prostorov, je administrativne in upravne posle opravljala upravnica šole Milica Plazl kar na domu. V prvi šolski odbor na novi šoli so bili izvoljeni sledeči krajan Škal: Oremuž Matevž, Sitar Karl, Krajnc Maks, Silovšek Heda, Klančnik Hermina, Žvan Alma in Plazl Milica. Šele v šolskem letu 1959/60 so na šoli uredili tudi fasado

in vodovod, tako da je bila šele v tem letu šola dokončana. Žal pa je tudi to šolsko stavbo doletela podobna usoda kot stari šolski zgradbi na škalskem griču. (12)

škale med nob

Šaleško dolino so Nemci zavzeli 10. aprila 1941. Slovenjegraški okraj, kamor je upravno spadala tudi občina Škale, je bil proti koncu maja 1941 ukinjen, Šaleška dolina pa je bila priključena k celjskemu okraju. Občina Škale oziroma Skalis, kot se je kraj med vojno imenoval, je ostala samostojna občina do 15. avgusta 1941, ko je bila po odredbi šefa civilne uprave za Spodnjo Štajersko izvedena komasacija občin. Občina Škale je bila priključena občini Velenje, ki je bila v času vojne poleg Šoštanja edina občina v dolini. Takoj po prihodu pa so Nemci odstavili stare župane in na njihova mesta postavili kulturbundovce. Župan škalske občine je postal upokojeni orožnik Ivan Šmon. On in njegov sin sta bila vneta okupatorjeva pomagača. V noči na 1. september je šaleška partizanska skupina zažgala njegovo hišo in gospodarsko poslopje, ki je bila v samoti pod Lubelo. Šmon, ki so ga partizani hoteli kaznovati zaradi sodelovanja z okupatorjem pa ni spal doma ampak v občinski hiši in se je kazni izmaknil. Požig Šmonove hiše je bila prva akcija proti okupatorjevim pomagačem in izdajalcem v Šaleški dolini ter je imela velik odmev, okupatorjeve privrženice pa je močno prestrašila. Poleg porušitve jugoslovanskega upravnega aparata je okupator istočasno razpustil tudi vse slovenske organizacije in društva ter pričel izgrajevati Štajersko domovinsko zvezo. Nemci so hoteli zapleniti tudi vse slovenske knjige iz knjižnic, ki so delovale v Šaleški dolini, kar pa jim ni uspelo. Mnogi zavedni Slovenci so knjige skrivali in jih tako ohranili pred uničenjem. Škalski komunist Oto Mader je odnesel knjige iz knjižnice že razpuščene Vzajemnosti v Pesju in jih zakopal. Te knjige so ostale zakopane ves čas vojne.

Nacisti so hoteli slovensko Štajersko ponemčiti v roku od štirih do petih let. Germanizacijo naj bi pospešile deportacije tistih Slovencev, za katere so Nemci menili, da bi ovirali ponemčevalni proces. V prvi vrsti so imeli v mislih izobražence in tudi Slovence, ki so se na Spodnje Štajersko preselili po letu 1914 (v Škalah je bilo po nemških podatkih takih oseb 39, od teh jih je bilo 11 predvidenih za preselitev). Deportacijo teh oseb v Srbijo, Hrvaško in Bosno so Nemci izvedli v treh valih. Večina oseb je bila iz Šaleške doline in tudi iz Škal izseljena v drugem valu. Med prvimi je bil izseljen škalski župnik Matija Weiss, ki so ga izselili v Srbijo. Po nemških dokumentih bi naj iz Škal izselili 20 oseb, po podatkih, ki jih je zbrala zgodovinska komisija pri občinskem odboru ZZB NOV Velenje pa je bilo izseljenih 14 oseb iz Škal in to v obdobju od 11. julija 1941 do 29. septembra 1941. Precej ljudi pa so Nemci tudi aretirali in zaprli v zapore v Celju in Mariboru ali pa jih poslali v koncentracijska taborišča. V koncentracijska taborišča je bilo iz Škal odpeljano 18 oseb od katerih jih je 8 v taboriščih umrlo. Nemci so včasih odpeljali kar cele družine in tako so tudi iz Škal že leta 1942 odpeljali dru-

žine Kavre, Brezovšek, Begunt, leta 1944 pa tudi družino Karničnik. V zaporih v Celju in Mariboru pa je bilo zaprtih 13 oseb iz Škal in kar 10 jih je bilo ustreljenih. Precej prebivalcev Škal pa se je vključilo tudi v partizansko vojsko in aktivno sodelovalo v bojih z okupatorjem po celi Jugoslaviji. Po podatkih zgodovinske komisije pri ZZB NOV Velenje je bilo v partizanskih vrstah 56 borcev iz Škal. Bili so razporejeni v različnih enotah NOV in POS, a vendar je bila večina med njimi vključena v enote 14. divizije. Od 56 borcev je med vojno 13 borcev izgubilo življenje. Med vojno je zaradi okupatorjevega nasilja izgubilo svoje življenje torej 31 prebivalcev Škal. Nekaj prebivalcev Škal pa so likvidirali tudi partizani zaradi sodelovanja z okupatorjem oziroma izdajstva. Potrebno pa je poudariti tudi dejstvo, da so Nemci v letih 1942, 1943 in 1944 izvajali mobilizacijo Slovencev v nemško vojsko. Ker partizansko gibanje v letih 1942 in 1943 še ni bilo tako razvejano, da bi lahko sprejelo v svoje vrste vse mobilizirance, je morala večina med njimi oditi v nemško vojsko. Precej teh mobilizirancev je svoja življenja izgubilo na frontah širom Evrope in tako je tudi v Škalah težko zaokrožiti davek, ki ga je kraj moral plačati v drugi svetovni vojni. (13)

ugreznine

Prva ugrezninska jezera v Šaleški dolini, ki nastajajo zaradi izkopavanja premoga, so se pojavila že po letu 1892, ko se je proizvodnja premoga ustalila. Poleg manjših mlak je prvo večje jezero nastalo leta 1895. Imenovalo se je »Kališnikov tajht« in je obstajalo vse do leta 1952, ko so ga zaradi začetka gradnje stadiona zasuli. V letih 1902 do 1905 sta nastala nadaljna ribnika, ki sta dobila ime »Ciganca« in »Mali ribnik«. Slednji se kasneje preimenuje v »Mladinsko jezero«. Veliki ribnik (pozneje imenovan Pesjansko jezero) pa je nastajal od leta 1907 do leta 1917 zahodno od malega ribnika. Ljudje so ta dva ribnika po-

gosto imenovali tudi »Pesjanska tajhta«, oziroma »Ta mali tajht« in »Glinškov tajht«. Leta 1919 je začel nastajati »Špičkov ribnik«, ki je dobil ime po takratnem jemskem upravniku Jaroslavu Špički, ki je stanoval v hiši nad ribnikom. To jezero se je pozneje preimenovalo v »Turistično jezero«, sedaj pa se uradno imenuje »Škalsko Jezero«. V letu 1925 pa je začelo nastajati Plevelovo jezero. Ime je dobilo po domačem imenu kmetije, na kateri je to jezero nastalo. Lastnik te kmetije, ki se je razprostirala med jaškom Škale in škalskim hribom, je bil Gregor Meh, ki se je potem preselil na kupljeno kmetijo v Podkraj pri Velenju. (14)

Prvo naselje v Šaleški dolini, ki se je ugreznilo zaradi izkopavanja premoga, so bile Škale. Središče Škal, s tisoč let staro cerkvijo sv. Jurija in župniščem, šolskima stavbama, stavbo občine, trgovino in gostilno, društvenim domom ter pokopališčem, se je moralo umakniti vodi, ki ga je zalila. Poleg teh stavb sta bili neposredno ogroženi tudi posestvi Ludvika Potočnika in Marije Švarc. Zaradi širitve proizvodnje Nemci niso upoštevali varnostnega stebra pod Škalami, ampak so pričeli z odkopavanjem in s tem praktično zapečatili usodo Škal. Na predlog tedanje rudniške uprave, je 19. 6. 1941 šef civilne uprave na Spodnje Štajerskem, odobril odkopavanje preko meje varnostnega stebra pod Škalami. Nemci so pripravljali izpraznitev in razlastitev zemljišča ter izgradnjo nadomestnih objektov in pokopališča. Že leta 1942 so Nemci prepovedali pokopavati na škalskem pokopališču, tako da so morali umrle pokopavati na pokopališču v Šmartnem pri Velenju. Posstvo Potočnik Ludvika je bilo zaradi ugreznanja uničeno že leta 1943, razpoke na zgoraj omenjenih stavbah pa so se pokazale že v letu 1944 in 1945.

4. novembra 1945 so se krajani Škal zbrali na sestanku v pisarni KNOO Škale (krajevni narodnoosvobodilni odbor), da bi dosegli ukinitvev odkopa v smeri proti Škalam oziroma, da se jim omogoči izgradnja nadomestnih stavb

in pokopališča. Na predlog Ministrstva za industrijo in rudarstvo v Ljubljani je razpisal Okrožni odbor OF Celje dne 5. novembra lokalni komisijski ogled in javno razpravo za ugotovitev dejanskega stanja povzročene škode. Ogleda in razprave so se med drugimi udeležili tudi Leskošek Franc, minister za industrijo in rudarstvo, dr. Homan Anton, ing. Mastnak Josip, Dr. Šoba Stefan za E.V. Sud v likvidaciji, ing. Kenda Franc, vsi prizadeti ter drugi. Komisija je ugotovila dejansko stanje in predlagala postopno evakuacijo naselja. Po mnenju strokovnjakov bi se kljub ustavitvi del pokanje zgradb in ugrezanje zemljišča nadaljevalo. Iz zapisnika pa je tudi razvidno, da se je novi oblasti mudilo čimprej razrešiti ta problem, da bi lahko nadaljevali z izkopavanji pod Škalami. Ministrstvo za industrijo in rudarstvo je 27. julija 1947 izdalo odločbo o evakuaciji cerkve sv. Jurija, ki bi se morala opraviti do 31. oktobra istega leta. Odločbo so utemeljili s tem, da se odkopno polje izpod bivšega Potočnikovega posestva širi proti cerkvi in župnišču. Župnik Weiss se s tem ni strinjal in je zahteval dovoljenje, da sme opravljati cerkvene obrede v cerkvi vse dotlej, da se bodo pokazale večje razpoke. Zahteval pa je

tudi, da se še pred končno evakuacijo sprejme sklep o zidavi nove cerkve v Škalah. Zaradi vse večjih razpok in zaradi odpadanja ometa so uredili društveni dom za opravljanje cerkvenih obredov. Z izkopavanji so nadaljevali in 15. novembra 1950 je uprava Rudnika lignita Velenje z dopisom opozorila Krajevni ljudski odbor Škale, da izkopavajo v neposredni bližini Škal (55 m do 83 m od posameznih zgradb). Zahtevali so takojšnjo evakuacijo prebivalcev zaradi neposredne nevarnosti za življenja ljudi. Pokanje stavb se je nadaljevalo, cerkev sv. Jurija se je v letu 1951 nagnila in pogreznila za več metrov. 27. septembra leta 1951 so zato cerkveni stolp minirali, in to je pomenilo tudi dokončni propad središča vasi Škale. (15)

Opombe:

1. Anton Melik, *Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino*, Ljubljana 1957, str. 436–448; Anton Sore, *Šaleška dolina nekdaj in danes*, Geografski vestnik, letnik XVII 1955/56, Ljubljana 1957; Anton Sore, *Velenjska kotlina včeraj in danes*, Celje 1963; Dr. Anton Sore, *Novejša populacijska in ekonomska gibanja v Velenjski kotlini*, Celjski zbornik 1973/74; Jože Marolt, *Hribovska naselja v zahodnem delu Šaleške doline*, Celjski zbornik 1969/70; *Krajevni leksikon Dravske banovine*, Ljubljana 1937, str. 552–553.

2. Janko Orožen, *Zgodovina premogovnika v Velenju*, Celjski zbornik 1960, str. 257–179; Anton Seher, *Od raziskav do 4.000.000 ton lignita letno, 100 let rudnika lignita Velenje*, Velenje 1975; Franc Rozman, *Socialistično delavsko gibanje na slovenskem Štajerskem*, Ljubljana 1979, str. 26; Dr. Milan Ževart, *Narodnoosvobodilni boj v Šaleški dolini*, Ljubljana 1977, str. 16–19 ter 141–145; Peter Ficko, *Rudarsko Velenje do ustanovitve stare Jugoslavije*, Kronika, leto XIX, št. 3, Ljubljana 1971; Jože Šorn, *Premogovniki in njihovi rudarji v obdobju 1848–1918*, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, letnik VIII–IX, št. 1–2, Ljubljana 1968–1969; *Krajevni leksikon Dravske banovine*, Ljubljana 1937, str. 552–553.

3. *Trgovski in obrtniški kažipot po slovenskem Štajerskem*, izdalo in založilo Občeslovensko obrtno društvo v Celju leta 1905; *Specialni krajevni repertorij za Štajersko izdelan na podlagi podatkov ljudskega štetja z dne 31. decembra 1910*, Dunaj 1918; *Krajevni leksikon Dravske banovine*, Ljubljana 1937, str. 552–553.

4. *Trgovski in obrtniški kažipot po slovenskem Štajerskem*, izdalo in založilo Občeslovensko obrtno društvo v Celju leta 1905; *Specialni krajevni*

repertorij za Štajersko izdelan na podlagi podatkov ljudskega štetja z dne 31. decembra 1910, Dunaj 1918; Ferdo Pokeržnik, Kratek oris, zgodovina in razvoj ljudske šole v Škalah pri Velenju, Škale 1. maj 1940, Arhiv Muzeja Velenje; Ferdo Pokeržnik, Zgodovina osnovne šole v Škalah, Škale 15. april 1929; Kronika župnije v Škalah; Kronika župnije v Škalah; Šolska kronika Škale.

5. Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937, str. 552–553; Šolska kronika Škale; Kronika župnije v Škalah; Zapisniki Krajevnega narodnoosvobodilnega odbora Škale ter Krajevnega ljudskega odbora Škale, fond zapisniki Škale, Zgodovinski arhiv Celje.

6. Dr. Milan Ževart, Narodnoosvobodilni boj v Šaleški dolini, Ljubljana 1977; Izjava Adolfa in Staneta Lipnika iz Škal, Arhiv Muzeja Velenje; Izjava Plazl Milice iz Titovega Velenja, Arhiv Muzeja Velenje.

7. Kronika župnije Škale; Pravila »Cerkvenega društva v čast presvetlemu srcu Jezusovem v Škalah«, fond društva v Arhivu Slovenije. Izjava Adolfa in Staneta Lipnika, Arhiv Muzeja Velenje.

8. Dr. Milan Ževart, Narodnoosvobodilni boj v Šaleški dolini, Ljubljana 1977; Kronika župnije Škale; Pravila »Krajevne kmečke zveze v Škalah«, fond društva v Arhivu Slovenije; Ustanovna pravila »Fantovskega odseka v Škalah«, fond društva v Arhivu Slovenije.

9. Ustanovna izjava in pravila »Skupine bojnikov v Škalah«, fond društva v Arhivu Slovenije; Šolska kronika Škale; Škalska župnijska kronika; Izjava Adolfa in Staneta Lipnika, Arhiv Muzeja Velenje.

10. Škalska župnijska kronika; Dr. Milan Zevart, Narodnoosvobodilni boj v Šaleški dolini, Ljubljana 1977; Izjava Valterja Demšarja iz Titovega Velenja, Arhiv Muzeja Velenje; Izjava Adolfa in Staneta Lipnika, Arhiv Muzeja Velenje.

11. Šolska kronika Škale; Trgovski in obrtni kažipot po slovenskem Štajerskem, izdalo in založilo Občeslovensko obrtno združenje v Celju leta 1905; Ferdo Pokeržnik, Zgodovina osnovne šole Škale, Škale 15. april 1929, Arhiv Muzeja Velenje; Ferdo Pokeržnik, Kratek oris zgodovine in razvoja ljudske šole v Škalah pri Velenju, Škale 1. maja 1940, Arhiv Muzeja Velenje.

12. Šolska kronika Škale; Dr. Milan Ževart, Narodnoosvobodilni boj v Šaleški dolini, Ljubljana 1977; Izjava Milice Plazl, Arhiv Muzeja Velenje; Izjava Valterja Demšarja, Arhiv Muzeja Velenje; Izjava Adolfa in Staneta Lipnika, Arhiv Muzeja Velenje.

13. Dr. Milan Ževart, Narodnoosvobodilni boj v Šaleški dolini, Ljubljana 1977; Življenjepisi padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja, Arhiv ZZB NOV Velenje, Seznam preživelih in padlih borcev, seznam zaprtih in ustreljenih oseb, seznam umrlih taboriščnikov ter seznam izseljenih oseb in oseb poslanih v taborišča iz Škal, Arhiv ZZB NOV Velenje;

Izjava Milice Plazl, Arhiv Muzeja Velenje; Izjava Adolfa in Staneta Lipnika, Arhiv Muzeja Velenje.

14. *Jože Hudales, Ribištvo v Velenju in okolici do druge svetovne vojne, 40 let Ribiške družine Titovo Velenje, Titovo Velenje, avgust 1986, str. 19–20; Ivan Pirš, Mala kronika Ribiške družine Titovo Velenje, 40 let Ribiške družine Titovo Velenje, Titovo Velenje, avgust 1986, str. 26;28.*

15. *Anton Seher, Od raziskav do 4.000.000 ton lignita letno, 100 let rudnika lignita Velenje, Velenje 1975; Zapisniki sestankov ter korespondenca med Rudnikom lignita Velenje, KLO Škale ter župnije Škale o evakuaciji škalskega griča ter nadomestnih gradnjah, fond KLO Škale, ovoj zapisniki in gradbene zadeve, Zgodovinski arhiv Celje; Odločba Ministrstva za industrijo in rudarstvo Ljudske republike Slovenije z dne 24. novembra 1945, fond KLO Škale, ovoj zapisniki, Zgodovinski arhiv Celje.*